

**AMERICKÁ
ZAKLADATELSKÁ
TRADICE
A SOUČASNOST**

Petr Andjelkovski

Petr ANDJELKOVSKI: *Americká zakladatelská tradice a současnost*

Vlastním nákladem, Praha 2022, 300 stran

ROMAN JOCH

Recenzovaná kniha jsou vlastně dvě knihy v jedné. První je akademická a hodna přečtení pro každého zájemce o poznání pohnutek otců zakladatelů Spojených států amerických a jejich myšlení. Ta druhá, neméně pozoruhodná, je o radikální levici v současné Americe.

První část má název „Americká zakladatelská tradice“. Autor v její první kapitole nejdřív pojednává o historickém a politickém kontextu vzniku a založení anglicky mluvících osad a kolonií na severoamerickém kontinentu. Tedy o anglickém ústavním systému za vlády Stuartovců Jakuba I. a Karla I. Poté rozebírá příčiny a důvody, proč kolonisté začali nejdříve zvažovat nezávislost a pak se pro ni rozhodli. A samozřejmě neopomene ani největší trauma amerických dějin: otroctví a otrokářství.

Kapitola druhá se již věnuje podstatě, tedy ideovým zdrojům americké ústavy. Ten první je řecký, Platón a Aristotelés. (Já bych k nim ještě přiřadil Sókrata, který byl učitelem Platóna; stejně jako Platón byl pak učitelem Aristotela.) Toto je postrěh pravdivý, ale triviální, protože tito dva, resp. tři Řekové byli vlastně zakladateli západní politické filosofie, a tudíž měli nutně vliv na každého dalšího západního politického myslitele až do dneška.

Druhý je římský, a tady autor uvádí historika Polybia a státníka i myslitele Cicerona. Ne že by byl Polybios myslitel, jehož myšlení by mělo na otce zakladatele vliv; byl historik a vliv na ně měly římské dějiny jako takové. Otcové zakladatelé byli antickým Římem fascinováni, a velice obdivovali Římskou republiku a zkoumali, jak mohla zdegenerovat v císařství. Z jejich pohledu pro ně nebyl hrdinou Caesar, nýbrž Brutus. Báli se – a chtěli se toho vyvarovat –, aby takový osud nepostihl i jejich Americkou republiku. Ještě za svého života viděli, jak se to v jedné evropské zemi stalo, když se generál Bonaparte stal po převratu v roce 1799 novodobým Caesarem.

Cicero byl člověk, kterého si nesmírně vážili. Jako státníka i jako myslitele, filosofa. Pro ně byl vzorem republikánských ctností. A pak jeho mučednická smrt na příkaz dědiců Caesara, Octaviana (pozdější první císař Octavianus Augustus Caesar) a Marca Antonia, který ho nařídil zavraždit.

Třetí ideový zdroj byl anglický, či lépe řečeno britský. Byli to jednak republikánští radikálové z dob první anglické revoluce James Harrington a Algernon Sidney, pak umírnění soudcové, ochránci a vykladači vlády práva, právního státu (Rule of Law) Edward Coke a William Blackstone, pak politický filosof John Locke, který filosoficky asi nejvíce předznamenával politické myšlení otců zakladatelů, byť na ně měl větší bezprostřední vliv jiný lockeán, který Locka po padesáti letech

reinterpretoval, a to Francouz Charles Louis Montesquieu, no a konečně skotský filosof David Hume a jeho teorie skupinových zájmů.

Kapitola třetí pojednává o polemice a politickém zápasu při ratifikaci ústavy (sepsané v září roku 1787) mezi jejími odpůrci, antifederalisty, a stoupenci, federalisty. První se obávali toho, že nový ústavní režim příliš posílí roli exekutivy a bude hrozbou pro svobodu; naopak druzí byli přesvědčeni o tom, že díky rozdělení moci na tři složky (legislativa, exekutiva, justice), systému brzd a protiváh (checks and balances) mezi nimi a federalismu nový ústavní systém mnohem lépe ochrání – a vlastně zachrání – svobodu, protože pro ni nebude hrozbou, nýbrž ji efektivněji dokáže bránit a hájit.

Tato kapitola je podle mě jednou z nejcennějších v knize, protože dobře a srozumitelně přináší argumenty antifederalistů, z nichž některé byly dost silné, a zároveň federalistické odpovědi na ně, které podle názoru autora i mého byly ještě silnější a přesvědčivější. Takto kompletně a srozumitelně prezentovanou polemiku mezi oběma protichůdnými tábory lze nalézt v české literatuře jen stěží.

Velice cenná je rovněž kapitola čtvrtá, poslední z první části knihy. Je věnována originalitě americké ústavy. Autor vytyčuje pět jejích atributů: 1. Princip dělby moci, včetně nezávislosti soudní moci na moci exekutivní; 2. prezidentský systém; 3. princip federace; 4. princip suverenity lidu; a 5. princip zastupitelské demokracie. V poznámce pod čarou pak uvádí, že jako 6. bod se nabízí i svoboda náboženského vyznání, ale že to prý ve Spojených státech nebylo součástí politiky, proto jej nezapočetl. Já bych naopak na uvedeném trval jako na bodu šestém, protože právě fakt, že otcové zakladatelé vyloučili na federální úrovni pravomoc určovat „pravé náboženství“ (ve světě, v němž to každý jiný stát dělal), bylo politikum *par excellence*, a tudíž vskutku originální příspěvek otců zakladatelů k politické teorii i praxi.

Tolik první část knihy a ocenění toho nejcennějšího v ní. Pokud bych měl zmínit kritické námitky, byly by tři. Za prvé, oddíl 9 článku I. ústavy nepožadoval zákaz otroctví po roce 1808, jak autor několikrát naznačuje a vyvozuje z toho, že otrokáři porušili ústavní slib, když otroctví nezrušili. Uvedený článek přitom umožňoval Kongresu zakázat dovoz otroků do Spojených států (např. z Afriky), což se také stalo. Ale otroctví na území Spojených států bylo i nadále ústavní.

Všichni otcové zakladatelé, i otrokáři mezi nimi, byli přesvědčeni o tom, že otroctví je zlo. Doufali, že zmizí nenásilnou, dobrovolnou cestou; sami otrokáři dají otrokům svobodu, a to buď za svého života, anebo nejpozději v závěti. To udělali např. prezidenti George Washington i James Madison (nikoli však Thomas Jefferson, který celoživotně na dluh nakupoval knihy a francouzská vína a své otroky odkázal dědicům, aby z jejich prodeje splatili jeho dluhy; v tom byl pokrytec). Otroctví však nezmizelo, protože v druhé generaci po otcích zakladatelích se stalo při produkci bavlny ekonomicky velice výnosné. A otrokáři ho začali obhajovat coby nikoli jen „nutné zlo“, nýbrž jako „pozitivní dobro“. Pak přišla občanská válka 1861–1865...

Druhá výtká se týká toho, že autor končí období založení Spojených států amerických (Founding) sepsáním ústavy (1787), její ratifikací (1788), ustavením federální vlády (1789) a přijetím prvních deseti dodatků ústavy, tzv. *Bill of Rights* (1791). Jenomže to není tak úplně přesné.

Vzápětí vypukly kontroverze ohledně limitů pravomocí federální vlády – a toho, kdo to má určovat. Federalisté v roce 1798 schválili *Alien and Sedition Acts*, zákony o cizincích a pobuřování. Demokratičtí republikáni je považovali za neústavní. Kdo to má určit, rozhodnout? Když federální vláda vydá neústavní nařízení – platí? Samozřejmě ne. Ale kdo to má posoudit? Vlády členských států Unie? To je návod k anarchii a k občanské válce. *Kentucky and Virginia Resolutions*: ta první (autor Jefferson) tvrdila, že stát Unie smí neústavní federální zákon nulifikovat; ta druhá, umírněnější (autor Madison), tvrdila, že dokud se neprokáže jeho ústavnost shodou velké většiny států, stát má právo na tzv. interpozici, tj. na svém území jeho platnost dočasně pozastavit. Byla toto správná ústavní doktrína?

Spor se nakonec vyřešil ústavně; ve volbách v roce 1800 Federalistická strana prohrála a vítězni demokratičtí republikáni v Kongresu zákony prostě zrušili.

S tím souvisí rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států z roku 1803 v kauze *Marbury versus Madison*, v němž jeho předseda John Marshall vyložil a obhájil doktrínu, že ústavnost zákonů, federálních či státních, jakož i nařízení exekutivy, prezidenta či guvernérů, má posuzovat moc soudní, vpsledku Nejvyšší soud Spojených států amerických. Tím bylo Founding v podstatě završeno.

Za třetí, je mi líto, že se autor tak málo věnoval *Listům federalistů*. Hodně prostoru věnoval *Federalistovi* č. 10, a to po zásluze, protože to byl velice důležitý list. Do té doby političtí myslitelé měli za to, že velikost území státu determinuje optimální režim v něm. Pro městský stát je optimální republika a vlastností, jež je na straně obyvatel nezbytná pro její udržení, je občanská ctnost. Větší stát, dnes bychom řekli národní stát (Francie, Anglie, Česko...) má jako optimální režim monarchii a vlastnost, jež je na straně obyvatel nutná pro její udržení, je čest a loajalita (vůči králi/královně). A velký stát, říše či impérium, vyžaduje pro své udržení tyranii, nic mírnějšího, a vlastnost nutná na straně obyvatel je strach (z tyrana).

To, co je uvedeno ve *Federalistovi* č. 10, ale James Madison úplně obrací a přináší argument tzv. rozlehlé republiky (extended republic). Podle něj se v republice na malém území snadno ustaví tyranie tzv. faction, což není ani strana, ani frakce, ale zájmová klika. Takže nastane tyranie většiny nad menšinou. V rozlehlé, různorodé republice je těchto factions mnoho a žádná nemá většinu. Proto se po každých volbách většinová koalice částečně obměňuje a každá *faction* je za lidský život několikrát u moci a několikrát v opozici – a proto svobodu lze udržet. Takže pro svobodu je lepší rozlehlá republika než stát na malém území, v němž snadno v demokracii dojde k tyranii většiny. (Příklad: od poloviny dvacátých do poloviny třicátých let 20. století byl Huey Long nekorunovaným králem Lousiany. Kdyby byla samostatným státem jako Kuba, Haiti nebo Dominikánská republika, byla by

diktaturou jako ony v té době. Díky tomu, že byla součástí federální americké Unie, zůstaly mnohé ústavní svobody zachovány. Faction, kterou Long vytvořil, vládla prostřednictvím jeho vdovy, bratrů a synů v Louisianě až do sedmdesátých let 20. století. Tedy půlstoletí.)

Ale stejnou pozornost by si zasloužily i mnohé další federalistické listy, např. č. 51 („[...] kdyby lidé byli andělé, nebylo by zapotřebí žádné vlády; kdyby lidem vládli andělé, nebylo by zapotřebí žádných vnějších či vnitřních kontrol vlády [...]“), nebo č. 78, v němž Alexander Hamilton nastínil tzv. Judicial Review, soudní prozkoumání ústavnosti zákonů, kterou pak proklamoval John Marshall v rozhodnutí *Marbury versus Madison* (1803).

Ale tyto dvě poslední námitky nejsou zásadní; každý autor se může rozhodnout, o čem chce psát.

Tím se dostáváme k druhé části knihy, nazvané „Současná Amerika“. Není ani tak pojednáním o současných Spojených státech v jejich celku, spíše se věnuje kritice Ameriky a hlavně koncepce otců zakladatelů ze strany americké radikální levice. Autor přináší profily čtyř mužů: dva jsou defektoři z bývalého východního bloku: Jurij Bezmenov ze Sovětského svazu a Ion Mihai Pacepa z Rumunska (generál a bývalý šéf zahraniční rozvědky komunistické tajné policie Securitate). Oba přešli na „druhou stranu“ v sedmdesátých letech 20. století a pak se věnovali vzdělávání amerických odborníků a varování veřejnosti před záměry komunistického bloku se Spojenými státy, tj. před snahou komunistů o jejich zničení.

Další dva jsou levicoví radikálové: Američan Saul Alinsky, radikál od šedesátých let 20. století a autor manuálu pro všechny levicové aktivisty (*Rules for Radicals. A Practical Primer for Realistic Radicals*. Vintage Books, New York 1971), a Ital, komunista z dvacátých a třicátých let 20. století Antonio Gramsci, inspirátor Frankfurtské školy (Adorno, Fromm, Horkheimer, Marcuse) a autor teze, že nejdříve je nutné v zemi provést kulturně-morální revoluci („dlouhý pochod institucemi“) a až pak lze nastolit ekonomický a politický socialismus/komunismus.

Na závěr autor přidává kapitolu o perverzii konceptu lidských práv od původního ideálu individuálních svobod k dnešní levicové koncepci kolektivních privilegií oblíbených menšin. Takto pojatá lidská „práva“ jsou ale v přímém rozporu s koncepcí otců zakladatelů práv coby svobod.

Tato část je fascinujícím čtením a působí jako zárodek nové, další knihy. Petr Andjelkovski by ji rozhodně měl napsat. Amerika – i celá západní civilizace – si ji zaslouží.